

DR. ANTON SLODNJAK

AKADEMIK DR. FRANCE KOBLAR

(Govor ob odprtju spominske sobe)

*»Od delavca pri žebljarskem nakovalu,
za kar sem bil določen, sem po dobrih
ljudeh prišel do boljšega kruha kot
delavec v mestu — ne meščan.«*

France Koblar, Moj obračun, str. 195.

S tem zaključkom poročila o svojem hotenju in delovanju je vaš rojak, neutrudni in uspešni kulturni delavec, dr. France Koblar v knjigi *Moj obračun* poleg drugega nehote tudi sam utemeljil nujnost današnje slovesnosti in odprtja spominske sobe, ki ste jo pripravili v njegov spomin. Že ob lanski slovesnosti, ko ste vzdali spominsko ploščo v hišo, v kateri se je Koblar rodil, smo občutili, da se ga spominjate kot človeka, ki je bil, kljub temu da je pretežno živel v mestu in da je deloval kot profesor, slovstveni in gledališki kritik, literarni in teatrski zgodovinar, povezanega z vami ne samo rodovno in krajevno, temveč da vam je bil glasnik trpljenja mnogih rodov vaših prednikov, četudi ni pisal izrecno socialnih spisov in četudi je bil eden globokoumnih presojevalcev celotne slovenske in obče kulture po načelih tistega človečanstva, o katerem je slovenski človek sanjal v svojem delu in trpljenju in v nezadržani veri v lepšo prihodnost.

V naših knjigah najbrž ne bi mogli najti pretresljivejšega poročila o tem, kako oblikujejo rojstni kraj in njegovi ljudje posameznika, kakor so poglavja: *Železniki*, *Moji starši* in *Prebujenje* v Koblarjevem spisu *Moj obračun* iz leta 1976. Dovolite mi, da pritaknem na tem mestu neko svoje osebno opažanje, namreč da sem kljub mnogoletnemu slovstvenemu in osebnemu poznanstvu — verjetno v nekih dobah tudi — prijateljstvu šele ob branju teh poglavij, se pravi šele po Koblarjevi smrti zaslutil resnične obrise njegove velike osebnosti, jedro njegovega značaja in vrednote njegovega dela.

Že oris Železnikov in njihovega človeka in gospodarskega življenja konec prejšnjega in v začetku sedanjega stoletja je primer, da celo vzor, kako se more in mora vživeti opisovalec kakega kraja v njegovo preteklost in sedanost. Predalpsko dolinski sedež železarske domače obrti je Koblar upodobil s slikovitimi in ljubečimi besedami zvestega sinu in rojaka in z bridkostjo otroka žebljarske družine, ki ga je težko delo staršev že pritegovalo vase, a z domotožjem izobraženca, ki se je sicer rešil v lažji in bolj upoštevani poklic, a je ostal vendarle vse življenje povezan s predniki in rojaki, posebno pa še s starši. O materi je zapisal v obračunu nekaj besed, ki so prav tako vdane kakor Cankarjeve samoobtožbe spričo materinega trpljenja, medtem ko nam je o očetu

sporočil nekaj potez, ki so bile tipične za slovenske garače v začetku našega stoletja.

Ljubezen do trpeče porodnice, trpek ponos žebljarskega otroka v odnosu do okoliških kmečkih vrstnikov in vaškega sveta sploh ter skoraj neizražena, vendar zmeraj živo utripajoča zavest, da se je vzdignil iz neme ali vsaj samo tiho tožeče množice sto in stoletnih trpinov, je narekovala Koblarju na eni strani sicer trpki, a globoko pretresljivi slavospev domačemu človeku in kraju, na drugi strani pa mu je dala moč, da se je iztrgal silam siromaštva, ki so ga hotele prikovati k vigenjcu in prisiliti k životarjenju staršev in Železnikarjev sploh, posebno še v letih postopnega, a nezadržnega zamiranja žebljarstva.

Iz telesne in duhovne zveze z domačim krajem in rodом pa je Koblar črpal tudi moč, da je častno opravljal poklic gimnazijskega in akademskega profesorja, prosvetnega delavca in kulturnega misleca, knjižnega in gledališkega kritika ter neutrudnega preučevalca našega slovstva in naše gledališke umetnosti. Ni mogoče oceniti, zlasti ne v okviru spominskega govora, kaj sta pomenila njegov zgled in njegova beseda širnim vrstam njegovih učencev, neugotovljiv je danes vpliv njegovega prizadevanja v prosvetnih organizacijah in kulturnih ustanovah — le o njegovem tajnikovanju v drugem razredu Slovenske akademije znanosti in umetnosti lahko rečem, da je bilo zgledno, skoraj prefino za današnje ljudi in razmere.

Toda pred nami je vendar seznam Koblarjevih kritičnih slovstveno-zgodovinskih, gledališkokritičnih in zgodovinskih spisov, skratka, njegova bibliografija, ki jo je sestavila njegova hči Ana. Ta dokument navaja okoli tisoč (kot slab in površen matematik sem jih naštel 994) postavk različnega obsega od pčsameznih liričnih pesmi in črtic iz Koblarjeve dijaške in študentovske dobe do tako velikih del, kakor so monumentalna knjiga *Simon Gregorčič. Njegov čas, življenje in delo* (1962), ki obsega 432 strani velikega formata, in dvodelna zgodovina slovenskega gledališkega prizadevanja in ustvarjanja Slovenska dramatika (1. knjiga 1972, 2. knjiga 1973, ki štejeta skupno 542 strani.¹) ter skrbno urejeni in stvarno obrazloženi zbrani in izbrani spisi naših klasičnih pisateljev: *Zbrano delo Dragotina Ketteja* v dveh knjigah, *Simona Gregorčiča* v štirih knjigah in *Josipa Stritarja* v desetih knjigah poleg *Izbranih del Frana Saleškega Finžgarja* (sedem knjig), *Ivana Preglja* (sedem knjig) in *Izbranih spisov Franceta Bevka* v 12 knjigah.

Poleg teh temeljnih izdaj naših klasikov je Koblar priredil tudi posamezna njihova dela in jih obrazložil z globokim umevanjem bodisi šolski mladini bodisi odraslim, zlasti preprostim ljudem. Med temi prikazi so najbolj zgledni in izčrpni:

1. *Uvod k Zbranemu delu Dragotina Ketteja*, ki ga je bil Koblar izdal že 1940, se pravi pred Zbranim delom v dveh knjigah, ki je izšlo šele po vojski. (To je bila njegova doktorska disertacija.)

2. *Spremna beseda k Izbranim novelam Milana Puglja* (1948).

3. *Študija F. S. Finžgar. Razmišljanje in pričevanja ob stoletnici rojstva* v izdaji Mohorjeve družbe obeh najboljših Finžgarjevih povesti *Dekla Ančka* in *Strici* (1971).

¹ Števila strani ne navajam kot element vrednotenja, temveč kot merilo opravljenega dela in zunanjega obsega.

Koblarjeva soba v muzeju v Železnikih

4. »Poizkus monografije« *Ivan Pregelj* (v VII. knjigi Izbranih del, 1970).

5. Spis *France Bevk in Kaplan Martin Čedrmac* (v seriji Iz slovenske kulturne zakladnice, Maribor 1971).

Kettejeve pesmi je Koblar označil kot izpoved mladega pesnika, ki je »čutil novi utrip lepote«. (Koblar je mislil na pesništvo tako imenovanega simbolizma, ki je prihajalo iz francoskega slovstva ter delovalo tudi na pesnike naše moderne), vendar je Kette ostal sredi ljudstva in iskal iz njega ter sebe »novo umetnost«.

Pugljeve povesti in novele je Koblar tako rekoč na novo odkril ter pokazal neopaženo poezijo tragičnih in komičnih prizorov in zapletov v »malem življenju« dolenjskega kmetstva in ljubljanskega ter novomeškega malomeščanstva.

Finžgarjevo pripovedovanje o usodnem ljubezenskem zapletu med dvema poštenima siromakoma sredi gorenjskega tercijalstva in gruntarstva v dobi pred prvo svetovno vojno je Koblar označil kot »naturalistično«, kar je pomenilo v njegovem kritičnem izrazoslovju stvarno življenje z ljubečimi očmi umetnika opazovano in z naravnimi ter sočutnimi besedami izraženo kot nezasluženo usodo v prestrogi janzenistični morali in družinski pokorščini vzgojenega bajtarskega deklča.

Bevkovo tragično zgodbo o brezuspešnem uporuh beneškoslovenskega duhovnika Martina Čedermaca zoper fašistično prepoved uporabe slovenskega jezika v cerkvi, ki jo je najvišje cerkveno vodstvo priznalo in legaliziralo, pa je ocenil kot pretresljivo žaloigro plemenitega, skoraj svetniškega človeka, ki ne more doumeti, kako je mogoče oropati človeka njegovega jezika ter njegove identitete. Delo je opredelil kot življenjsko stvaren in umetniško prepričljiv protest zoper šovinizem in druge strasti fašističnega imperializma.

Bogato dokumentirano in z lastnimi spomini podprto študijo o delih Ivana Preglja pa je Koblar zaključil z nekoliko dvomečo ugotovitvijo, da izredno nadarjeni in izobraženi, vendar značajsko razklani avtor ni našel v svojih delih »mirnega ravnovesja ne duhu ne besedi«, a da je vendarle segal »čez meje navadnih slovenskih ustvarjalcev polpreteklih časov«.

Poleg lastnih knjig in smiselno urejenih posameznih, izbranih ali zbranih del v knjižni obliki je Koblar priobčil v časnikih in revijah (posebno v Domu in svetu, ki mu je bil od 1923 do 1929, 1930 do 1932 in 1933 do 1938 urednik oziroma sourednik in mu je hotel zagotoviti umetniško višino in znanstveno zanesljivost), skoraj nepregledno vrsto *slovstvenih in slovstveno-zgodovinskih člankov ter razprav in kritik pesniških in pripovednih knjig ter ocen dramatičnih spisov in literarnoteoretičnih ter splošno kulturnih del*. Za njegovo ocenjevanje je značilno prizadevanje, da kritizirano delo čim natančneje preuči in ga v oceni predoči bralcu, predvsem pa da odkrije avtorjeve estetske in tudi etične cilje in da ga obzirno, izogibajoč se površnosti ali kakršnekoli prizadečnosti uvrsti v tok domače, in če je potrebno ter mogoče, tudi splošne kulture. Kot prepričljiv zgled njegove kritične poštenosti in estetske kultiviranosti navajamo dopolnitev ali izpopolnitev njegove pretežno negativne ali vsaj skeptične kritike Župančičeve tragedije Veronika Deseniška v Domu in svetu 1924. leta, dopolnjene v drugem delu *Slovenske dramatike* (1973, na str. 70 do 71). Tako je v Domu in svetu zapisal: »Ta drama je v bistvu usodna tragedija nove dobe: skrivnost človeka je v nasprotju s starogrško pobožnostjo razrešena v smislu agnosticizma«, se pravi v smislu, da človek ne more spoznati, kaj je dobro in kaj je slabo,« in ker je njena etična podlaga amoralna in je bližja žalostnemu dogajanju kot žaloigri, se nam idejno upira«. (Dis 1924, str. 254). V knjigi iz 1973. leta pa beremo: »Tako je Veronika Deseniška postala Župančičeva najobsežnejša pesnitev in vrh našega simbolizma.« Koblar misli na umetniško smer, ki smo se je že dotaknili pri njegovi razčlembi Kettejeve lirike. Ta je izražala življenjsko resnico ne z neposrednimi opisi ali bolj ali manj natančnimi posnetki, temveč s posebnimi znaki (simboli), ki so bolj ali manj kazali na konkretno življenje. Veronikino skrito željo, da se uveljavi kot ženska, je Župančič simboliziral s plaščem, ki ga je izvezla Veronikina teta kot dar za celjsko grofico Jelisavo, s katerim bi se naj Veroniki odprla pot v svet.

»Vsi pglavitni preobrti v prvem delu drame,« nadaljuje Koblar oceno Veronike Deseniške v *Slovenski dramatiki*, »Friderikovo in Veronikino srečanje, plašč s celjskimi zvezdami, ki si ga ogrne Veronika, strup, ki ga Bonaventura skrivaj proda Jelisavi, Veronikin in Jelisavin pogovor ob oknu, njuni senci kot bolečina dveh žena pod križem, Veronikina izpoved materinstva so sama občutja, same slutnje in napovedujejo tragični konec... Veronikina smrt, v popolnem nasprotju z zgodovino, je kakor zakramentalni obred: človek ugasne kakor sveča, ne dotakne se ga morilčeva roka... V tej tragediji dobi erotika religiozno osnovo, človekova narava in njegova vernost se zliva v svetovno enoto.« Vidimo, da je Koblar 1973 popolnoma drugače sodil o Župančičevi tragediji 1924.

Pomembna postavka Koblarjevega znanstvenega dela so tudi njegovi *prispevki za Slovenski biografski leksikon*, ki jih je nad 200, 155 jih je posvetil pripovednikom, pesnikom in literarnim kritikom, 24 pa gledališčnikom. Med življenjepisi leposlovcev so najtemeljitejši orisi življenja A. T. Linharta, Antona Medveda, Janka Pajka, Ivana Preglja, Ivana Prijatelja in posebno Josipa

Stritarja, ki je sad podrobnega preučevanja Stritarjeve osebnosti, življenja in dela in iz katerega bi naj vzrasla podobna izčrpna knjiga o Stritarju, kakor jo je Koblar spisal o najbolj ljudskem slovenskem pesniku, »goriškem slavčku« Simonu Gregorčiču.

Preden bomo povedali nekaj besed o tem centralnem delu Koblarjevih literarnozgodovinskih raziskovanj, naj še opozorim na njegovo *prevajanje*: od slovenitve žaloigre Ljubezni in morja valovi, največjega avstrijskega dramatika Franca Grillparzerja, ki je bila uprizorjena (kakor povzemam iz bibliografije A. Koblar) 1. januarja 1911 prav v Železnikih, do prevoda obsežnega poljskega romana Boleslava Prusa z naslovom Faraon (prva izdaja 1932/33, druga 1967) in tja do prevoda in razlage slavne Hamburške dramaturgije Gottholda Ephraima Lessinga, ki je bila eden temeljev nemške klasične drame. Naj omenim, da je uprizoritvi Grillparzerjeve žaloigre Ljubezen in morja valovi v Železnikih sledila uprizoritev Koblarjevega prevoda žaloigre istega dramatika Prababica (1911), enajst let pozneje pa predstava žaloigre Friderika Hebbela Maria Magdalena, ki jo je prevajalec Koblar — verjetno iz ozirov na versko preobčutljivost tedanjih katoliških krogov — prekrstil z nevtralnimi imenom Klara.

Kot sklepno knjigo Zbranega dela Simona Gregorčiča je Koblar napisal, kakor je bilo določeno za vsakega pesnika ali pisatelja uvrščenega v to serijo, Gregorčičev življenjepis. Toda zaradi nesporazumov med njim in glavnim urednikom Zbranih del ter Državno založbo je izšel ta spis kot samostojna publikacija v založbi Slovenske matice v Ljubljani, ki ji je bil Koblar dolga leta delaven odbornik in poštvovalen predsednik, pod naslovom, ki smo ga že navedli: *Simon Gregorčič. Njegov čas, življenje in delo* (1962). Naj omenim v sramoto vseh drugih urednikov Zbranih del, med katerimi sem tudi sam, da ni izšel še noben drug zaključni spis v tej seriji.

Koblarjev spis o Gregorčiču je najboljši in najtemeljitejši prikaz kakega pesnika v našem jeziku. Čeprav ga je avtor snoval po zgledu pozitivističnih monografij, ki prikazujejo »življenje in delo« kakega velikega človeka, za katere je imel zgled v monografiji Ivana Prijatelja Janko Kersnik. Njega delo in doba (prvi del 1910, drugi 1914) in čeprav je medtem slovstvena zgodovina opustila ali vsaj opuščala ocenjevanje literarnega dela kakega pisatelja ali pesnika skozi prizmo njegovega življenja in časa ter se posvečala predvsem ali psihoanalitičnemu razglabljanju o avtorjevi osebnosti ali stilističnemu analiziranju literarnih umetnin, je Koblarjeva knjiga o Gregorčiču znamenit spis, ki ga samo zaradi naše nemarnosti nismo primerno ocenili in sprejeli.

V prvem poglavju, ki ga je Koblar naslovil Pesnikov čas in življenje, je vtikal v obsežno in slikovito podano krajevno-zgodovinsko preprogo, prikazujejočo »Tolminsko deželico«, njeno prebivalstvo in zgodovino, živo očrtano pesnikovo duševno in telesno postavo s poklicnimi, življenjskimi in umetniškimi značilnostmi. V tem poglavju je bil Koblar še najbliže starim monografijam o »življenju in delu«, čeprav je zgodovinsko pozitivistični slog že občutno sprostil z dušeslovnimi orisi in ustvarjalnimi težavami in zaprekami Gregorčičeve telesne usode in umetniške ustvarjalnosti.

Kljub temu je na 145 straneh drugega dela knjige, ki ga je naslovil Pesem, dodal prvim 179 stranem premišljeno razčlenbo Gregorčičevih pesmi, v katerih je videl pesnikovo osebno in človeško razodetje, njegovo svojstveno umetnost. bodisi v umetniških sestavinah in miselnih osnovah bodisi v oblikovnih lepotah.

Čeprav je pesmi v glavnem le obnavljal s pomočjo parafraze in čustvenega vžvljanja ter ugotavljal pesnikove ustvarjalne nagibe tako v njegovi duševnosti kakor v družbi (in ni uporabljal niti psiholoških ali psihoanalitičnih niti strukturalnih prijemov), je napisal v ustreznem slogu verodostojno razvojno razlago in prepričljivo estetsko ter filozofsko oceno Gregorčičevega pesnjenja, sklepajoč, da je bil Gregorčič »neposredni naslednik Jenkove poezije, najboljši Stritarjev učenec, vodilni pesnik Ljubljanskega zvona in Slovana do Aškerčevega nastopa. Zgodovinski pomen njegovih pesmi pa je videl v tem, da so postale v izboru pesnika Antona Medveda in v 80.000 izvodih v izdaji Mohorjeve družbe 1908. leta »resnično ljudska pesniška knjiga«, ki je povezala pesnikovo ožjo domovino z ostalimi slovenskimi deželami in duhovno enoto in je le-to tudi obvarovala v letih tuje zasedbe.

Dokler bo kljub razumljivim in nujnim razlikam v delovnih metodah in ciljnih slovstvenih zgodovinarjev količkaj medsebojnega spoštovanja, bo ohranil Koblarjev mogočni spis o Gregorčiču sloves enega najboljših, če ne sploh najboljšega našega literarnega življenjepisa.

Koblarjevo ljubezen do slovstva je skladno dopolnjevala ljubezen do dramatike in gledališča. Včasih se nam dozdeva, da je le-ta prvo skoraj prekašala. Ta dvojna ljubezen je izvirala iz Koblarjeve osebnosti, ki je bila kljub zunanji uglajenosti in mirnosti v bistvu dramatična, kar pa se je razodevalo predvsem v etičnem hotenju in religiozni zasidranosti življenja kakor tudi v praktičnem in teoretičnem študiju gledališča in dramatike, v gledališki in dramaturški kritiki ter v skrbi za rast gledaliških umetnikov in za kulturo gledališkega občinstva.

Kakor je bil Koblarjev osebni vzor združitev telesne lepote in duševne dobrote, ki bi jo lahko označili z grškim pojmom in imenom kalokagatija (kalos kai agathos = lep in dober), zato je poleg duševnega dela gojil tudi telovadbo, tako mu je bila v dramatici vzor klasična drama, staroveška ali antična kakor tudi novodobna, moderna. Zato je v Slovenski dramatici (prva knjiga 1971, druga 1973) z živim čutom za lepoto in za skladnost med mislijo in delovanjem očrtal pogumno prizadevanje slovenskega izobraženstva in ljudstva, da si stvorita meščanski in ljudski oder (pri obeh teh oblikah je Koblar sodeloval kot teoretik in praktik), da bi moglo tako eno kakor drugo videti samega sebe po Levstikovih besedi, sposojeni pri Shakespearju, tako — kakor v ogledalu.

Čeprav je Koblar prvič že 1951 in 1954 prikazal v šolski knjižnici Klasje *Starejšo* oziroma *novejšo slovensko dramo* do konca 19. stoletja, do naturalizma, je vendarle zapisal zadnjo sodbo o slovenski dramatici šele v visoki starosti, ko mu je bilo že nad osemdeset let. Pri tem si je izbral, kakor je zapisal v uvodu v *Slovensko dramatiko*, »predvsem razvojni vidik«. V ta namen je obnavljal dramsko besedilo v obliki kratkih pripovednih parafraz, da bi »tem plastičneje predstavil posamezne pisatelje in tem avtentičneje pokazal njihov slog«. Zato ni prodiral do najbolj notranjih dramatičnih prvin v našem jeziku in značaju, čeprav jih je omenjal, niti ni posebno nazorno prikazoval rasti naše dramatike iz notranjih elementov ljudske duševnosti in zunanjih pobud tujih dramatičnih del. Slovenska dramatika mu je bila slikovita, verjetno popolna panorama vsega, kar je bilo v dialogih zapisano od *Škofjeloškega Pasijona*, ki ga je Koblar tudi posebej komentiral v zbirki faksimiliranih del Monumenta litterarum slovenicarum (spomeniki slovenskega slovstva) prek A. T. Linharta in Andreja Šusterja Drabónjaka do utemeljevalcev naše sodobne drame: Levstika, Stritarja, Antona Medveda, Etbina Kristana, Ivana Cankarja itd.

Spoštovani rojaki akademika dr. Franceta Koblarja! Čutim, da vam nisem podal tega, kar ste želeli — slavnostnega govora v čast neutrudnega kulturnega delavca akademika dr. Franceta Koblarja. Zato ob sklepu svojih besed skesano mislim, da bi bilo bolje molčati kakor govoriti o nekom, ki ga ne moreš obseči s svojimi besedami. Kljub temu sem prepričan, da bi veliki pokojnik dobrohotno sprejel moje neokretne besede. In tudi zato — ne samo zaradi njegovega dragocenega in skoraj nepreglednega kulturnega dela — kličem, pozivajoč vas, da mi sledite: Slava Francetu Koblarju! Naj nikdar ne ugasne spomin na njegovo delo in osebnost!